

Ανθρώπινα Δικαιώματα σε καιρούς λιτότητας

ΤΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΘΕΣΜΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ
ΚΑΙ Η ΣΥΝΑΨΗ ΜΝΗΜΟΝΙΩΝ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

του

ANDREAS FISCHER-LESCANO

*Νομική γνωμοδότηση που ανατέθηκε
από το Επιμελητήριο Εργασίας, Βιέννη
(σε συνεργασία με την Αυστριακή Συνδικαλιστική Ένωση,
την Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Συνδικάτων
και το Ευρωπαϊκό Συνδικαλιστικό Ινστιτούτο)*

Μετάφραση: Ματίνα Παπαδάκη

 ΠΟΤΑΜΟΣ

ΑΘΗΝΑ 2014

Απέναντι όχθη/2

Επιστημονικός διευθυντής: Γιώργος Καλπαδάκης

Andreas Fischer-Lescano

Ανθρώπινα Δικαιώματα σε καιρούς λιτότητας

© 2014, ΠΟΤΑΜΟΣ

Επιμέλεια: Δημήτρης Παπακώστας
Σχεδιασμός εξωφύλλου: ΚΕΙΚ Bureau
Σελιδοποίηση: Βίβιαν Γιούρη

Εκδόσεις ΠΟΤΑΜΟΣ

Ξενοκράτους 48, 106 76 Αθήνα,

τηλ. 210 7231271, 215 5403723, fax 210 7254629

www.potamos.com.gr, info@potamos.com.gr

ISBN 978-960-545-039-7

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ του Γιώργου Καλπαδάκη	9
A. ΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ	15
B. ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ	21
<i>I. Δίκαιο, Πολιτική και Οικονομία στην Κρίση</i>	21
1. Το δίκαιο δεν αναστέλλεται	21
2. Συμφέροντα των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης	26
<i>II. Εύρος προστασίας των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων</i>	34
1. Υποχρεώσεις της Επιτροπής και της ΕΚΤ σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα	36
2. Συγκεκριμένο πεδίο εφαρμογής της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων	70
3. Ενδιάμεσο Συμπέρασμα	95
<i>III. Καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τα ΜΚ</i>	96
1. Νομικό καθεστώς των ΜΚ	96
2. Καταπάτηση δικαιωμάτων	105
3. Ενδιάμεσο συμπέρασμα	107

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>IV. Αιτιολόγηση</i>	108
1. Συμφωνία των αρμοδιοτήτων με το ευρωπαϊκό δίκαιο	108
2. Ουσιαστική αιτιολόγηση του περιορισμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων	116
3. Ενδιάμεσο συμπέρασμα	144
<i>V. Έννομη προστασία</i>	146
1. Έννομη προστασία στα πλαίσια της ΕΕ	147
2. Θεσμοί του Συμβουλίου της Ευρώπης	155
3. Διεθνείς θεσμοί	157
Γ. ΣΥΝΟΨΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	163

ΠΡΟΛΟΓΟΣ*

«Ό,τι κρίνει απαραίτητο η αστυνομία, θα γίνει νόμος», είχε αποφανθεί ο Βρετανός πρωθυπουργός μεσοσύσης της εξέγερσης στο βορειοανατολικό Λονδίνο τον Αύγουστο του 2011. Όσο εκθεμελιώνονται οι δημοκρατικοί θεσμοί και αποψιλώνονται οι προνοιακές δομές, με αποτέλεσμα τα κράτη από θεματοφύλακες της κοινωνικής ευημερίας να αποστεώνονται από κάθε λειτουργία πέραν των όσων χρειάζονται για να διασφαλιστεί η δημόσια τάξη, οι κοινωνικές επιστήμες θα καλούνται να επιτελούν ένα ρόλο άμεσα συνδεδεμένο με τους σκοπούς για τους οποίους συγκροτήθηκαν, και γι' αυτό άχαρο - χωρίς ούτε στιγμή να χάνει την κρισιμότητά του: εκείνον του υπερασπιστή των ηθικών και αξιακών αρχών του Διαφωτισμού. Ενίοτε το αποτέλεσμα φαίνεται να στερείται σοβαρότητας, όπως στα 1930, όταν ο Μπέρτραντ Ράσσελ σημείωνε περιπαικτικά ότι η βιομηχανική ψυχολογία είχε προβεί σε εις βάθος μελέτες γύρω από το φαινόμενο της υπερκόπωσης στα εργοστάσια, *«αποδεικνύοντας με προσεκτικούς στατιστικούς υπολογισμούς ότι αν εξακολουθήσεις να κάνεις κάτι για ένα*

* Θερμές ευχαριστίες οφείλονται στον καθηγητή κ. Andreas Fischer-Lescano και στον Δρ. Lukas Oberndorfer, νομικό ερευνητή του αυστριακού Επιμελητηρίου Εργασίας.

ικανό χρονικό διάστημα, θα καταλήξεις, συν τω χρόνω, να αισθάνεσαι αρκετά κουρασμένος». Νομιμοποιούνται όμως να μυκτηρίζουν μια κοινωνία που χρειάζεται ψυχολόγους για να της πει ότι οι εργάτες που δουλεύουν πολύ παθαίνουν υπερκόπωση, όσοι ανήκουν σε μια κοινωνία η οποία αναζητά νομικούς για να της καταδείξουν ότι η πολιτική αυστηρής λιτότητας θίγει θεμελιώδη κεκτημένα, ότι η άκριτη περικοπή κοινωνικών δαπανών υπονομεύει ουσιαδώς την άσκηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων;

Η πιο πρόσφατη από τις ενδεδειγμένες στοιχειοθετημένες παρεμβάσεις που έχουν δημοσιοποιηθεί για την κατάσταση των δικαιωμάτων στη μνημονιακή Ελλάδα –οπωσδήποτε περισσότερες απ’ όσες μπορούμε να απαριθμήσουμε εδώ– είναι η έκθεση του ανεξάρτητου εμπειρογνώμονα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τις επιπτώσεις του εξωτερικού χρέους στα ανθρωπίνια δικαιώματα στην Ελλάδα, η οποία δημοσιεύθηκε τον Μάρτιο του 2014 και αποτελεί τον καρπό επιτόπιας έρευνας στη χώρα μας. Τα μέτρα αυστηρής λιτότητας που εφαρμόζονται από τον Μάιο του 2010, τονίζει, «έχουν προκαλέσει σημαντικό οικονομικό και κοινωνικό κόστος στον ελληνικό πληθυσμό», ενώ το πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής «έχει ωθήσει την οικονομία σε ύφεση, θέτοντας σε κίνδυνο το βιοτικό επίπεδο της πλειοψηφίας του πληθυσμού και υπονομεύοντας την άσκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ελλάδα». Προς την ίδια κατεύθυνση, ο Γερμανός νομικός και καθηγητής του Πανεπιστημίου της Βρέμης, Andreas Fischer-Lescano, προχωρά ένα βήμα πιο πέρα, επιδιώκοντας να θεμελιώσει τη νομική επιχειρηματολογία για την ασυμβατότητα των ακολουθούμενων πολιτικών λιτότητας με το ευρωπαϊκό δίκαιο.

Δύο είναι τα κύρια πορίσματα της ανά χείρας γνωμοδότησης, που συντάχθηκε κατόπιν ανάθεσης από το αυστριακό

Επιμελητήριο Εργασίας (ΑΚ), την Αυστριακή Συνδικαλιστική Ένωση (ÖGB), την Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Συνδικάτων (ETUC) και το Ευρωπαϊκό Συνδικαλιστικό Ινστιτούτο (ETUI). Πρώτον, ότι κάποιοι από τους όρους που έχουν επιβληθεί από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς που συναπαρτίζουν την Τρόικα δεν είναι συμβατοί με το κοινοτικό δίκαιο - οι παρεμβάσεις στα κοινωνικά συστήματα και το εργασιακό τοπίο των χωρών που βρίσκονται υπό καθεστώς μνημονίου κρίνονται δυσανάλογες. Ειδικότερα, οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που τίθενται ως προϋποθέσεις για τη χρηματοδότηση παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα στην εργασία, την κοινωνική ασφάλιση, τη στέγαση και την ιδιοκτησία, καθώς και το θεμελιώδες δικαίωμα της ελεύθερης διαμόρφωσης του κατώτατου μισθού, με μέτρα όπως οι περικοπές στο σύστημα υγείας, ο περιορισμός των επιδοτήσεων για κατασκευή οικίας, η μεταφορά της συλλογικής διαπραγμάτευσης σε επίπεδο επιχείρησης καθώς και η μείωση του κατώτατου μισθού. Οι πιο απτές επιπτώσεις των μεταρρυθμίσεων εκδηλώνονται στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, με προεξέχοντα τα παιδιά, τις γυναίκες και τους μετανάστες, των οποίων τα δικαιώματα πλήττονται με ιδιαίτερα σκληρό τρόπο.

Στο δεύτερο πόρισμα αποτυπώνεται η πεποίθηση ότι μπορούν κάλλιστα να ευοδωθούν τυχόν μελλοντικές προσφυγές σε ευρωπαϊκά και διεθνή δικαιοδοτικά όργανα για παραβίαση δικαιωμάτων και αρμοδιοτήτων συλλογικών οργάνων, με δεδομένο ότι πολλά από τα εφαρμοζόμενα μέτρα δεν καλύπτονται από το ενωσιακό δίκαιο. Ειδικότερα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, οι οποίες εισηγήθηκαν την επιβολή μέτρων λιτότητας μέσα από πολυσύνθετα κατασκευάσματα όπως το Σύμφωνο για τον Ευρωπαϊκό

Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ), δεν μερίμνησαν για τη διαφύλαξη των κοινωνικά ελάχιστων κεκτημένων. Ο εποπτικός ρόλος του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για την τήρηση των κεκτημένων αυτών υπήρξε ανύπαρκτος, όπως ανεπαρκής ήταν και η εμπλοκή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Στις χώρες δε της ευρωζώνης που υπήχθησαν σε προγράμματα προσαρμογής, ο ρόλος τόσο των εθνικών κοινοβουλίων όσο και των κοινωνικών εταίρων ουσιαστικά εξουδετερώθηκε. Σε αυτό το πλαίσιο, η γνωμοδότηση επιχειρηματολογεί ότι επιτυχή έκβαση θα μπορούσαν να έχουν σειρά προσφυγών σε διεθνή δικαιοδοτικά όργανα για την παραβίαση δικαιωμάτων στο πλαίσιο του ΕΜΣ καθώς και κατά μεμονωμένων κρατών στη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας και τον ΟΗΕ.

Μια όχι αμελητέα ώθηση προς την πολιτική κατεύθυνση της γνωμοδότησης δόθηκε την άνοιξη του 2014, οπότε εγκρίθηκαν δύο ψηφίσματα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου τα οποία θα μπορούσαν να δώσουν το έναυσμα για μια πανευρωπαϊκή συζήτηση γύρω από τις επιπτώσεις που έχει η υφεσιακή λιτότητα στα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών. Όψιμα και ανεπαρκή -αν όχι διαμορφωμένα υπό την πίεση των ευρωεκλογών-, τα ψηφίσματα αποφεύγουν οποιαδήποτε βαθύτερη κριτική στις πολιτικές λιτότητας, σημειώνοντας ότι «η χρηματοδοτική συνδρομή πέτυχε βραχυπρόθεσμα τον στόχο της αποφυγής μιας ανεξέλεγκτης αδυναμίας εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους, που θα επέφερε [επιπτώσεις] πιθανώς χειρότερες από τις σημερινές». Οι δε πρωτοβουλίες ορισμένων μελών της Επιτροπής Οικονομικής και Νομισματικής Πολιτικής να συμπεριληφθούν στην έκθεση για την αξιολόγηση των ενεργειών της Τρόικας ρητές αναφορές στη γνωμοδότηση του Fischer-Lescano απέ-

βησαν ατελέσφορες. Έστω κι έτσι, όμως, δύσκολα διαφεύγει την προσοχή ότι για πρώτη φορά από την απαρχή της κρίσης αποτυπώθηκε με τόσο σαφή τρόπο σε ευρέως συμπεφωνημένα κείμενα των ευρωπαϊκών θεσμών η περιρρέουσα ανησυχία για την έλλειψη κατάλληλου ελέγχου και δημοκρατικής λογοδοσίας της Τρόικας. Συγκεκριμένα, τα ψηφίσματα εκφράζουν δυσαρέσκεια για το ότι «οι όροι που επιβλήθηκαν για τη χρηματοδοτική συνδρομή έθεσαν σε κίνδυνο τους κοινωνικούς στόχους της ΕΕ» καθώς και για το γεγονός ότι δεν διενεργήθηκαν οι κατάλληλες αξιολογήσεις του αντίκτυπου που θα είχαν τα «ιδιαιτέρα επαχθή» μέτρα στις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες.

Με δεδομένη τη διάχυτη σε όλη την ΕΕ κοινωνική δυσαρέσκεια για τα προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής που τίθενται σε εφαρμογή, αλλά και στη σκιά της θεσμοποίησης της λιτότητας σε ευρωπαϊκό επίπεδο και της ευρείας ενίσχυσης των αντιδημοκρατικών κυβερνητικών πρακτικών σε εθνικό επίπεδο, η γνωμοδότηση του Fischer-Lescano αποκτά αυξημένη σημασία ως σημείο αναφοράς για όσες χώρες βρίσκονται ή κινδυνεύουν να βρεθούν υπό καθεστώς μόνιμης λιτότητας. Δεν περιορίζεται στην καταγραφή των πολυάριθμων δικαιωμάτων που θίγονται από τις ακολουθούμενες πολιτικές αλλά αναλύει διεξοδικά τα ένδικα μέσα που προβλέπονται και μπορούν να ασκηθούν. Στην πραγματικότητα, η αξιοποίηση της γνωμοδότησης για να εξεταστεί το εύρος των προσφυγών προς κατάθεση στα διεθνή δικαιοδοτικά όργανα καθώς και η συναφής επιχειρηματολογία που δύναται να οικοδομηθεί, αποτελούν το ένα σκέλος μιας πολυσχιδούς στρατηγικής που δεν μπορεί παρά να αποβλέπει στη ριζική αναθεώρηση της ακολουθούμενης πολιτικής, τόσο εκτός όσο κι εντός των τειχών.

Έτσι, η Επιτροπή και η ΕΚΤ είναι πράγματι υπόλογες για τις ενέργειες της Τρόικας, με δεδομένο ότι δεσμεύονται από τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ και από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Την ίδια στιγμή, ωστόσο, και το ίδιο το ελληνικό κράτος οφείλει να προχωρήσει στην επικύρωση διεθνών συνθηκών για τα ανθρωπίνια δικαιώματα στις οποίες δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος, όπως είναι για παράδειγμα το Προαιρετικό Πρωτόκολλο στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα, ενώ και η Δικαιοσύνη θα πρέπει να λάβει υπόψη ως σοβαρά νομολογικά δεδομένα τις αποφάσεις της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για παραβίαση θεμελιωδών Διεθνών Συμβάσεων Εργασίας, προχωρώντας στην ακύρωση όλων των μέτρων που θίγουν τα δικαιώματα και την αξιοπρέπεια των εργαζομένων. Με αυτόν τον τρόπο, ίσως κατανοηθεί βαθμηδόν ότι η γνωμοδότηση του Fischer-Lescano, εκτός από την εγγενή χρηστική αξία που θα έχει για μια κυβέρνηση με τη βούληση να κεφαλαιοποιήσει τα πορίσματά της, δεν στοχεύει μόνο σε συγκυριακές νίκες σε διεθνή δικαστήρια· αποβλέπει στην εξουδετέρωση, εν τη γενέσει της, μιας εξαιρετικά επικίνδυνης προδιαγραφόμενης τάσης που θέλει τα κράτη-μέλη της ΕΕ να επικαλούνται καταστάσεις «έκτακτης ανάγκης» προκειμένου να αναστείλουν τη νομική κανονικότητα, με τη συγκρότηση «υβριδικών» προγραμμάτων και θεσμών, όπως ο ΕΜΣ, η λειτουργία των οποίων ανατίθεται σε ενωσιακά μεν όργανα, που κείνται όμως εκτός ενωσιακού πλαισίου.

Γ. ΚΑΛΠΑΔΑΚΗΣ

Μάιος 2014

Α. ΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Από την αρχή της οικονομικής κρίσης, κάποια από τα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε συνεργασία με την Τρόικα, η οποία αποτελείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), ακολούθησαν αυστηρή πολιτική λιτότητας. Με τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Χρηματοοικονομικής Σταθεροποίησης (ΕΜΣ) και τη Συνθήκη για τη θέσπιση του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (Συνθήκη ΕΜΣ), γρήγορα δημιουργήθηκαν όργανα και μηχανισμοί μέσω των οποίων οι ενδιαφερόμενες χώρες έχουν εισαγάγει και εφαρμόσει μέτρα λιτότητας και διαρθρωτικές αλλαγές στη βάση Μνημονίων Κατανόησης (ΜΚ). Τα ΜΚ περιλάμβαναν αναλυτικά χρονοδιαγράμματα των μέτρων λιτότητας και των διαρθρωτικών αλλαγών τα οποία οι χώρες πρέπει να τηρήσουν με στόχο να λάβουν τις δανειακές δόσεις. Οι διαπραγματεύσεις για τα ΜΚ πραγματοποιούνται από την Τρόικα. Παραδείγματος χάρη, με βάση το άρθρο 13(4) της Συνθήκης ΕΜΣ, η Επιτροπή υπογράφει τα ΜΚ αφού έχει διαπραγματευτεί από κοινού με την ΕΚΤ και το ΔΝΤ τους όρους και τις προϋποθέσεις χρηματοδότησης. Έπειτα το Συμβούλιο Διοικητών καθιστά τα ΜΚ ως βάση της οικονομικής βοήθειας υπό τον ΕΜΣ. Εκτός από τους άμεσους όρους αιρεσιμότητας οι

οποίοι αφορούν τις χώρες που ζήτησαν κεφάλαια διάσωσης (Ελλάδα, Ισπανία, Ιρλανδία, Κύπρος, Πορτογαλία, Ρουμανία), άλλα κράτη χρηματοδοτήθηκαν με έμμεσους όρους αιρεσιμότητας. Για παράδειγμα, οι προϋποθέσεις που επιβλήθηκαν στην Ιταλία για την αγορά κρατικών ομολόγων (στη δευτερογενή αγορά) συμπεριλάμβαναν μεγάλης κλίμακας ιδιωτικοποιήσεις, πραγματοποίηση των συλλογικών διαπραγματεύσεων στο επίπεδο των επιχειρήσεων, μείωση δημοσίων δαπανών, ιδιωτικοποίηση δημοσίων υπηρεσιών και εισαγωγή αυτόματων μηχανισμών διόρθωσης των ελλειμμάτων.¹

Από τη μια πλευρά, η αποτελεσματικότητα της πολιτικής λιτότητας είναι έντονα αμφισβητήσιμη. Το ΔΝΤ, στην Έκθεσή του για την Ελλάδα τον Ιούνιο του 2013 επέκρινε τα ληφθέντα μέτρα, παρατηρώντας ότι υπήρξαν «αξιοσημείωτες αποτυχίες». Η ύφεση που προκάλεσαν τα μέτρα είχε υποτιμηθεί, η ανεργία είχε αυξηθεί πέρα από κάθε πρόβλεψη και το κοινωνικό κόστος ήταν πολύ μεγαλύτερο από το αναμενόμενο. Η απουσία κοινωνικής σταθερότητας στις χώρες αυτές οδήγησε σε περαιτέρω αποσταθεροποίηση της οικονομικής κατάστασης.² Εκτός από την επίδρασή τους στην οικονομία, τα ΜΚ και η Τρόικα επηρέασαν σημαντικά τα ανθρώπινα δικαιώματα στις προαναφερθείσες χώρες. Για παράδειγμα, οι ελάχιστοι μισθοί μειώθηκαν δραστικά, τα συνταξιοδοτικά ταμεία επλήγησαν,

1. Tobias Piller, «Geheimer Brief: Drakonische Forderung von Trichet und Draghi an Italien», στο FAZ, 30.09.2011.
2. IMF, Country Report: Greece. Ex Post Evaluation of Exceptional Access under the 2010 Stand-By Agreement (13.06.2013), IMF Country Report No 13/156, σ. 1.

τα δώρα καταργήθηκαν, οι εργασιακές αγορές απορρυθμίστηκαν και οι συλλογικές διαπραγματεύσεις αποκεντρώθηκαν. Επιπλέον, απαιτήθηκε ιδιωτικοποίηση σε πολλούς τομείς, περιλαμβανομένων σημαντικών δημόσιων υπηρεσιών όπως η ύδρευση και το δημόσιο ραδιόφωνο. Περικοπές έγιναν και στην κοινωνική ασφάλιση, την παιδεία και την υγεία.³

Από την άλλη πλευρά, η νομική βάση της δράσης της Επιτροπής καθώς και άλλων θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι αμφισβητήσιμη. Υπό το φως αυτής της κατάστασης, η παρούσα εκτίμηση θα ασχοληθεί με τέσσερα ζητήματα:

(I) *Βασικά ζητήματα που αφορούν τη σχέση δικαίου, πολιτικής και οικονομίας στην κρίση*: Πρώτον, πρέπει να διασαφηνιστεί αν το ευρωπαϊκό δίκαιο είναι εφαρμοστέο κατά την κρίση. Από τη μία πλευρά υποστηρίζεται ότι η πολιτική πρέπει να έχει προτεραιότητα στην κρίση και ότι επομένως το κράτος δικαίου αναστέλλεται, ενώ από την άλλη πλευρά ότι το κοινωνικό στοιχείο πρέπει να αντιμετωπίζεται πρωτευόντως ως διακρατικό ζήτημα. Το ευρωπαϊκό δίκαιο δεν έχει θέση.

(II) *Πεδίο προστασίας θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων*: Είναι απαραίτητο να απαντηθεί το ερώτημα εάν τα θεσμικά όργανα της ΕΕ έχουν υποχρεώσεις προστασίας και μη παρα-

3. Για μια επισκόπηση, βλ. Συμβούλιο της Ευρώπης – Επίτροπος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, «Safeguarding human rights in times of economic crisis, Report», Νοέμβριος 2013· Christoph Hermann και Karl Hinrichs, *Die Finanzkrise und ihre Auswirkungen auf Sozialstaaten und Arbeitsbeziehungen. Ein europäischer Rundblick*, AK Vienna, Νοέμβριος 2012· επίσης, Rhea Tamara Hoffmann και Markus Krajewski, «Staatsschuldenkrisen im Euro-Raum und die Austeritätsprogramme von IWF und EU», στο *KJ* 45 (2012), σ. 2 κ.ε.

βίασης θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αν αυτά επηρεάζονται από τα συναπτόμενα ΜΚ. Οι πιο σχετικές με τη μελέτη κωδικοποιήσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΧΘΔΕΕ), ο οποίος είναι δεσμευτικός βάσει του άρθρου 6 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΕΕ), η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) και το Πρώτο Πρωτόκολλο σ' αυτήν (Πρ. 1 ΕΣΔΑ) με τις τροποποιήσεις βάσει των Πρωτοκόλλων 11 και 14,⁴ ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του 1961 (ΕΚΧ),⁵ ο Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του 1996 (ΑΕΚΧ),⁶ το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ),⁷ το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα (ΔΣΟΚΜΔ)⁸ και η Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία.⁹ Τέλος, η ανάλυση πρέπει να συμπεριλάβει τα θεμελιώδη εργασιακά πρότυπα της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ΔΟΕ) όπως αυτά καθορίζονται σε 8 συμβάσεις: τη Σύμβαση για τη Συνδικαλιστική Ελευθερία και Προστασία του Συνδικαλιστικού Δικαιώματος (1948), τη Σύμβαση για την Εφαρμογή των Αρχών του Δικαιώματος Οργάνωσης και Συλλογικής Διαπραγματεύσεως (1949), τη Σύμβαση για την Καταναγκαστική Εργασία (1930), τη Σύμβαση για την Κατάργηση της Καταναγκαστικής Εργασίας (1957), τη Σύμβαση για την

4. Protocol 14: ETS No 194· Protocol 11: ETS No 155.

5. ETS No 35.

6. ETS No 163.

7. UNTS 999, σ. 171.

8. UNTS 993, σ. 3.

9. UNTS 2515, σ. 3.

Ίση Αμοιβή μεταξύ Ανδρών και Γυναικών για Εργασία Ίσης Αξίας (1951), τη Σύμβαση για την Απάλειψη των Διακρίσεων στην Απασχόληση (1958), τη Σύμβαση για την Ελάχιστη Ηλικία Πρόσβασης στην Απασχόληση (1973) και τη Σύμβαση για την Απαγόρευση των Χειρότερων Μορφών Εργασίας των Παιδιών και την Άμεση Δράση με Σκοπό την Εξάλειψή τους (1999). Επιπλέον, πρέπει να ληφθεί υπόψη η Διακήρυξη της ΔΟΕ για τις Θεμελιώδεις Αρχές και τα Δικαιώματα στην Εργασία, η οποία συνοψίζει τις βασικές αρχές των παραπάνω συμβάσεων.¹⁰

(III) *Καταπάτηση Δικαιωμάτων*: Πρέπει επιπρόσθετα να μελετηθεί εάν τα θεμελιώδη αυτά δικαιώματα επηρεάζονται αρνητικά από τα ΜΚ, εάν δηλαδή τα μέτρα που λαμβάνονται από τους θεσμούς της ΕΕ συνιστούν καταπάτηση αυτών των δικαιωμάτων.

(IV) *Αιτιολόγηση*: Επομένως, το ερώτημα που πρέπει να τεθεί είναι αν η παρέμβαση της ΕΕ στην άσκηση αυτών των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι δικαιολογημένη, εφόσον βέβαια θεωρήσουμε ότι η υπογραφή των ΜΚ είναι σύμφωνη με τον καταμερισμό εξουσιών βάσει του ευρωπαϊκού δικαίου.

(V) *Έννομη προστασία*: Τέλος, χρειάζεται να εξεταστούν ζητήματα έννομης προστασίας, και ειδικότερα ποια ένδικα μέσα είναι διαθέσιμα, σε ποια δικαστήρια, ποιες νομικές ενέργειες μπορούν να γίνουν και ποιοι μπορούν να δράσουν ως ενάγοντες.

10. Συμβάσεις 87, 98, 29, 105, 111, 138 και 182. Η ΔΟΕ υιοθέτησε τη «Διακήρυξη της ΔΟΕ για τις Θεμελιώδεις Αρχές και τα Δικαιώματα στην Εργασία» στην 86η Συνεδρίασή της, στη Γενεύη, στις 18.06.1996.

Β. ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ

Ι. Δίκαιο, Πολιτική και Οικονομία στην Κρίση

Πριν από τη νομική ανάλυση των μέτρων της Τρόικα και τη διαπίστωση ή μη της συμβατότητάς τους με θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, πρέπει πρωτίστως να εξεταστεί αν το ευρωπαϊκό δίκαιο είναι εφαρμοστέο ή αν λόγω της δυσπροσδιόριστης σχέσης μεταξύ δικαίου, πολιτικής και οικονομίας κατά τη διάρκεια της κρίσης η εξέταση υπό το φως του ευρωπαϊκού δικαίου δεν είναι πλέον κατάλληλη.

1. Το δίκαιο δεν αναστέλλεται

Συχνά υποστηρίζεται ότι εφαρμόζεται κατάσταση ανάγκης, κατά τη διάρκεια της οποίας οι νόμοι αναστέλλονται, ότι η «νοοτροπία της κατάστασης ανάγκης» έχει εμπεδωθεί στις πολιτικές της κρίσης¹¹ και ότι η λιτότητα έχει φέρει το τέλος

11. Για μια κριτική ανάλυση, βλ. Florian Rödl, «EU im Notstandsmodus», στο *Blätter* 5/2012, σ. 5 κ.ε.